

Posudek oponenta na diplomovou práci: „Řecké náboženství v Baktrii“, předloženou Tobiášem Kolmačkou

(61 stran textu, 41 obrázků na 23 stranách obrazové přílohy)

Jakkoliv je již více než sto let věnována Baktrii, tzv. páté helénistické říši, soustavná badatelská pozornost, zůstává náboženství ve srovnání s dějinami, numismatikou, ale i materiální kulturou poměrně málo poznáno, takže diplomantova volba tématu se jeví jako velmi vhodná. Tamější podmínky se od těch, s nimiž se Řekové setkávali v jiných jimi osídlovaných oblastech, liší zejména odlehlostí a značnou izolovaností od zbytku jimi obývaného světa. Tato izolovanost a také fakt, že Řekové tvořili v dané oblasti kulturní menšinu, stála za proměnou způsobu uctívání bohů a procesům vedoucím k mísení řeckých a místních východoiránských náboženských představ. Tento proces autor po vzoru některých svých předchůdců pojímá v intencích postkoloniální teorie hybridity. Jako prameny mu slouží jednak archeologické doklady kultu na sídlišťích helénistického období v Baktrii a jednak nečetné, nicméně velmi pozoruhodné památky epigrafické. Zde je třeba jednoznačně pozitivně ocenit autorovy vlastní překlady dochovaných řeckých nápisů z východu do češtiny. V důsledku tak Kolmačkova práce stojí na pomezí přístupu dvou současných předních badatelek, Gunvor Lindström, která sleduje především archeologické kontexty a soubory votivních deposit, a Rachel Mairs, zabývající se především písemnými prameny, nápisy a uplatňující ve svých analýzách již zmíněnou hybriditu, a diskutuje o identitě v helénisovaném východním prostředí.

Autor se podrobně věnuje jednotlivým archeologicky prozkoumaným svatyním (alespoň zčásti) řeckého typu, přičemž mu práci nikterak neusnadňuje neutěšený stav publikace zejména zásadních ajchánuských chrámů (tento má být záhy napraven francouzskou badatelkou Laurienne Martinez-Seve). Sám se ovšem nebojí kriticky vymezit vůči sporným interpretacím či datacím kontextů, jež by v případě přijetí měly pro dané téma zásadní význam, jakým je například složitý případ chrámu v severoafghánském Dilberdžinu. Je třeba rovněž ocenit autorovu péči o začlenění dat i z nejnovějších výzkumů v tádžickém Torbuluqu, jež jsou zatím publikovány velmi předběžně. Autor měl naštěstí možnost vyslechnout si výklad samotné vedoucí těchto výzkumů. V té souvislosti lze jen litovat toho, že T. Kolmačkovi nevyšla plánovaná účast na konferenci „Ritual matters: Archaeology and Religion in Hellenistic Central Asia“ na podzim loňského roku, na níž se v Berlíně sešli všichni současní badatelé na tomto poli.

Pokud někde v přípravě práce zůstaly rezervy, bylo to v případě možného využití dalších nápisů (a sám nevím, kolik jich mohlo být, mnoho jistě ne) ze širšího prostoru „helénistického dálného východu“. Jedním takovým nápisem, vztahujícím se k řeckému kultu, je Diogenův z lokality Džiga Tepe, jež zmiňuje boha Háda a který byl publikován G. Rougemontem (č. 91) v jeho knize *Ed. Inscriptions grecques d'Iran et d'Asie centrale (Corpus inscriptionum Iranicarum. Part II, Inscriptions of the Seleucid and Parthian Periods and of Eastern Iran and Central Asia. 1, Inscriptions in Non-Iranian Languages I)*. London (2012). Tato práce, stejně jako další epigrafické přehledy *Jenseits des Euphrat: Griechische Inschriften. Ein epigraphisches Lesebuch (Altgriechisch)* Reinholda Merkelbacha a Josefa Staubera z roku 2005, a *Iscrizioni dello estremo oriente greco: un repertorio (Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien)* Filippa Canali de Rossi z roku 2004 měly být autorem ve věci identit i případných zmínek, vážících se k řeckému kultu, konsultovány (všechny tři krátce recenzovány R. Mairs v JHS 134/2014). Výše zmíněný nápis uvádí i sama R. Mairs (*Bactria and India*. In: *The Oxford Handbook of Ancient Greek Religion*, E. Eidinow – J. Kindt eds., 2015, 637–649).

I když autor využil poměrně rozsáhlou odbornou literaturu, některé tituly, úzce spojené s interpretací kultovního prostředí řeckého typu v Baktrii zůstaly nevyužity. Příkladem budiž studie Laurienne

Martinez-Sève, *Pouvoir et religion dans la Bactriane hellénistique. Recherches sur la politique religieuse des rois séleucides et gréco-bactriens*, Chiron 2010, 1-27, zabývající se jistým druhem státem řízeného kultu v řecké Baktrii a relevantní zejména pro otázky řešené v kapitole 8.2 (str. 48–51). Podobně jako v případě hlavních corpusů nápisných, bývalo by vhodné v práci reflektovat nejen sekundární vědecké práce k tématu, ale – a především – primární publikace archeologických pramenů, jimiž jsou výkopové zprávy. Platí to zejména pro francouzskou řadu k Aj Chánumu (jakkoliv je stále nekompletní).

Faktických chyb se autor dopustil poskrovnu. Někdy se například omlouvá, že začleňuje data pocházející z oblastí mimo Baktrii v geografickém smyslu slova, jako je tomu v případě Starého Kandaháru na jihovýchodě Afghánistánu v antické Arachósii. Ono území ovšem patřilo k držávám řecko-baktrijských panovníků po mnoho desetiletí a jeho výpověď k tématu je naprosto relevantní. Gramatická a stylistická kritéria autor bez problému splňuje, píše na velmi dobré úrovni, neshodneme se snad jen v užití velkých písmen na začátku názvů říší / království.

Z mého pohledu Tobiáš Kolmačka zachytil podstatné rysy projevů řeckého náboženství v Baktrii, a v seleukovském světě pro ně našel odpovídající paralely. Právě seleukovský podíl byl ve formativní fázi, tedy v době, kdy Seleukovci přímo Baktrii ovládali, etablování řecké kultury a tedy i náboženství naprosto klíčový, ale trval zřejmě i nějakou dobu po osamostatnění této mocné provincie. Svět východního Středomoří a Mezopotámie na jedné straně a Střední Asie pod řeckou vládou na straně druhé zůstal silně kulturně propojen alespoň do doby, než vzrostla moc Parthů a rozšířila se ve 2. století př. Kr. na jih od Kaspické brány. Právě Parthie se svým nábožensko-správním střediskem ve Staré Níse by mohla do budoucna sloužit pro další studium hybridity a interakce řeckého s ne-řeckým na periferii tzv. helénistického světa.

Struktura argumentace	6
Formální úroveň	7
Práce s prameny	6
Vlastní přínos	6
Obecný přesah práce	7
CELKEM	32

Domnívám se, že předložená diplomová práce bezesporu splňuje všechny nároky na podobný text kladené. V souladu s bodovým ohodnocením si dovoluji navrhnout *výborné* její hodnocení.

V Čelákovících, 17. 6. 2018

Ladislav Stančo, Ph.D.